

Förebyggande av skololycksfall

Utgivare för serien Idékort är Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården Stakes. Serien redigeras av gruppen Kommunala välfärdsstrategier, som hör till Stakes resultatområde Välfärds- och hälsofrämjande.

Idékorten erbjuder råd och lösningar som hjälper olika yrkesgrupper att utveckla sina arbetsmetoder.

ISSN 1456-4475

I de skolor som deltog i projektet Förebyggande av skololycksfall råkade mellan tio och femton procent av eleverna årligen ut för en olycka. Mest var det mindre olycksfall som kunde skötas i skolan; i knappt trettio procent av fallen sändes eleven till hälsocentralen, tandkliniken eller sjukhuset för att få vård. I materialet ingick inte ett enda allvarligt olycksfall. Man bör dock minnas att olycksfall som sker i barndomen kan ha rentav livslånga följdverkningar. I projektet deltog skolor från fyra kommuner. Projektet genomfördes åren 2002–2004.

Resultat från projektet

Syftet med projektet var att få information om olycksfall i skolorna och att förbättra möjligheterna att förebygga sådana olyckor. Materialet samlades in med en blankett där skolorna skulle ge uppgifter om samtliga olycksfall, också obetydliga. Blanketten planerades och testades det första året, men 2003–2004 lämnades anmälningar in i en jämn ström under hela året. Sammanlagt fick projektet över tusen anmälningar.

Olyckornas art

Olyckorna var i allmänhet lindriga; i hälften av fallen handlade det om blesyrer, öppna sår, blåmärken eller bulor. I 23 procent av fallen misstänktes vrickning eller sträckning, i nio procent fraktur och i fyra procent hjärnskakning. Knappt trettio procent av offren sändes vidare för vård; tjugo procent till hälsocentralen, tre procent till sjukhuset och fyra procent till tandkliniken. Skolorna fyllde i olycksfallsblanketten i samband med själva olyckan, och blanketterna innehåller således inga upplysningar om den fortsatta behandlingen.

Rasterna och gymnastiklektionerna

Störst är risken för olycksfall under rasterna och på gymnastiklektionerna. Inemot hälften av alla olyckor skedde på rasterna och omkring en tredjedel på gymnastiklektionerna. På lektionerna för teknisk slöjd eller textilslöjd inträffade sju procent och på övriga lektioner sex procent av alla olycksfall. Bland lågstadieleverna var andelen olycksfall på rasterna större än bland högstadieleverna; rastolycksfallen minskade med stigande årskurs, och i stället växte andelen olyckor under gymnastiklektionerna.

Omgivningens betydelse

Den fysiska omgivningen hade en uppenbar betydelse i omkring tio procent av fallen. Dessutom spelade den en indirekt roll i omkring trettio procent av fallen. Sammanlagt var omkring fyrtio procent av fallen sådana där en bättre fysisk omgivning kunde ha minskat olycksfallsrisken. Den viktigaste faktorn i omgivningen var vinterhalkan. Det visade sig att dörrarna och trapporna inte var så farliga som man hade trott; deras andel var bara omkring tio procent av olycksfallen.

Tre i topp

- rasterna
- gymnastiklektionerna
- vinterhalkan

De vanligaste skadorna

- krosskada, öppet sår 30 %
- misstänkt förstukning eller försträckning 23 %
- blåmärke eller bula 21%

Olyckssituationer

- rast 45 %
- gymnastiklektioner 29 %
- teknisk slöjd eller textilslöjd 7 %
- skolvägen 4 %

Omgivningens inverkan

- direkt inverkan 10 %
- indirekt inverkan 30 %

Skolresor och trafik

Trafiksäkerhetskampanjer vid tiden för skolstarten har gett goda resultat. Olycksfallen på skolvägen representerade bara fyra procent av alla olycksfall i materialet. Oftast var det fråga om halkning eller cykelolyckor. De vanligaste cykelolyckorna var att falla omkull, att kollidera med en annan cyklist eller att stöta mot en kantsten. Förutom på skolvägen inträffar sådana olyckor överlag utanför skolområdet, t.ex. kollisioner då många cyklister åker i grupp.

Skillnader mellan skolorna

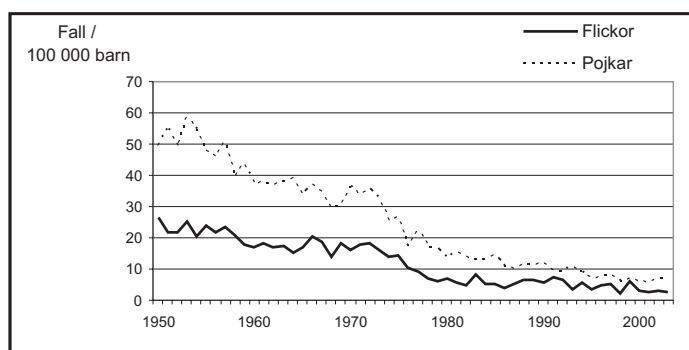
Då de statistikförda olycksfallen ställdes i relation till elevantalen visade det sig att det fanns skillnader mellan skolorna. I de bästa fallen råkade bara var tjugonde elev årligen ut för en olycka, i de sämsta var femte. Delvis förklaras skillnaderna mellan skolorna av att vissa skolor har varit grundligare än andra med att lämna in olycksfallblanketter samt av att uppgifterna om eleverna är inexakta. Man kan dock förmoda att det förekommer skillnader mellan skolorna. En noggrannare analys av dem kunde hjälpa enskilda skolor att klargöra sin egen situation och förbättra tryggheten.

Skillnader mellan olika årskurser

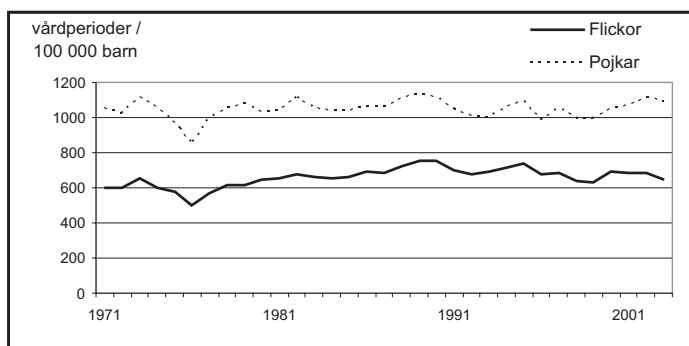
Någon skillnad i olycksfrekvensen mellan lågstadie- och högstadieskolor kunde inte noteras. Däremot tycktes det finnas skillnader mellan årskurserna. Det förefaller som om antalet olycksfall ökar i de lägre klasserna för att sedan sjunka i de högre. De högsta olycksfallssiffrorna noterades i årskurs 7. En förklaring kan vara att eleverna då nyligen har bytt skola och att de befinner sig mitt i pubertetens oroliga år.

Flickor och pojkar

De rapporterade olycksfallen fördelade sig mellan flickor och pojkar i förhållandet 2:3. Pojkarna skadades oftare på rasterna, medan flickornas olycksfall framför allt skedde på gymnastiklektionerna. I var fjärde olycka var en annan elev inblandad. Tio procent av olycksfallen var sådana som en elev avsiktligt hade utsatt en annan för. Dessa fall minskar i de högre årskurserna: på lågstadiet var deras andel elva, på högstadiet åtta procent. Bland pojkarna var de avsiktliga olycksfallens andel tretton och bland flickorna fem procent.

Figur 1. Olyckor med dödsoffer under 15 år under perioden 1950–2003, antalet fall/100 000 barn (Källa: Stakes Aiheita A511)

Figur 2. Under 15-åriga olycksfallspatienter som vårdats på sjukhusen under perioden 1971–2003 (Källa: Stakes Aiheita A511)

Dödliga olyckor bland barn och unga har minskat drastiskt. Beträffande allvarliga olyckor där offren måste få sjukhusvård har utvecklingen däremot inte varit lika gynnsam. Trots alla framsteg är olycksfall den vanligaste dödsorsaken under det första levnadsåret och en viktig orsak till långvarig invaliditet.

Skolornas olycksfallsbekämpning

Under projektets lopp utvecklades skolornas egen olycksfallsbekämpning. Här visade sig samarbetet med yrkeshögskolorna vara till hjälp. Studerandena gjorde bl.a. riskkartläggningar i skolorna. Yrkehögskolorna kan vara samarbetspartners också inom utbildningen i första hjälpen. Skolorna bör ha nödvändig utrustning för och kunskap i första hjälp samt en krisplan med tanke på allvarliga olyckor. Många lärare och hälsovårdare har inte fått någon utbildning i första hjälpen sedan studie-åren.

Miljövandring

Miljövandringar där eleverna deltar hjälper de vuxna att se omgivningen med barnens ögon. De hjälper också barnen att själva ta ansvar för sin trygghet och att upptäcka risker och reagera på dem. För

eleverna är det en mycket värdefull upplevelse att märka att de vuxna lyssnar på vad de har att berätta. Det är viktigt att också kommunens tekniska väsende engageras i miljövandringarna.

Skolgårdarna

Rasterna är avsedda för rekreation. Eleverna skall därför inte hindras från att röra sig, spela och leka, men det måste ske på ett tryggt sätt. Om det t.ex. finns knappt med lek- och klätterställningar kan tävlingen om dem resultera i olyckor. Genom god gårds-

planering kan risken för olycksfall minskas. Gårdarna är i allmänhet planerade med tanke på den varma årstiden. Veterligen finns det inte en enda plan för skolgårdar där vinterförhållandena beaktas, trots att skolgårdarna används mest under den kalla årstiden. Halkbekämpning, snöröjning och placering av snödrivor bör planeras så att gården kan användas ändamålsenligt och tryggt.

I rastövervakningen bör ansvaret för säkerheten prioriteras. I många skolor bär rastövervakarna synliga västar, och det har

visat sig vara en bra metod.

Servicetrafik och plogning under rasterna orsakar fara och bör därför undvikas. Detta kan ske genom att man i avtalen med varuleverantörer och underhållsproducenter infogar ett uttryckligt förbud mot körslor på skolgården under rasterna. Alternativt kan man sätta upp ett trafikmärke eller en motsvarande förbudstavla.

Gymnastik

Spelreglerna och de olika redskapen skall anpassas efter årsklassen. Några redskap för tävlingsspel behövs inte, det viktiga är rörelse och motion. En aktuell hotbild är att gymnastikgrupperna växer till följd av sparkrav. Dels minskar då lärarens möjligheter att övervaka händelserna, dels blir det trängre, varvid risken för kollisioner mellan elever ökar. Att minska olycksfallen på gymnastiklektionerna är en viktig uppgift inte minst med tanke på att gymnastikolycksfall är ett växande problem också bland de vuxna.

Olycksfallsbekämpningen i kommunerna

Kommunen ansvarar för skolorna och skolelevernas säkerhet. Olycksfallsbekämpning handlar om sektorövergripande arbete i vilket såväl skolorna, hälsovårdsväsendet, tekniska väsendet och kommunledningen skall delta. Alla dessa parter borde komma samman en gång per termin för att diskutera säkerhetsfrågorna.

Olika aktörer

Ingen är mer intresserad av barnets säkerhet än föräldrarna. De har därför säkert mycket att ge då det gäller barnens trygghet och säkerhet. Förutom det naturliga engagemanget kan det finnas många slag av professionellt kunnande bland föräldrarna. Trygghets- och säkerhetsfrågorna kunde vara ett tema för en föräldrakväll. Många kommuner har valt just skolgårdarna som föremål för gemensamma ansträngningar för att förbättra miljön.

Olycksfallsbekämpningens tio budord

1. **Eliminate**
Eliminera risken

2. **Separate**
Separera risken

3. **Isolate**
Isolera risken

4. **Modify**
Modifiera risken

5. **Equip**
Utrusta för att klara risken

6. **Train and instruct**
Träna och instruera

7. **Warn**
Varna för risken

8. **Supervise**
Övervaka

9. **Rescue**
Rädda om olyckan inträffar

10. **Repair and rehabilitate**
Lindra och återställ skadan

Mer information

Lounamaa A. Huhtanen P. Kurenniemi M. Salminen S. Heikkilä M-L. Virtanen J.: Koulutapaturmien ehkäisy. 2002–2004 toteutettu kehittämishanke. (Olycksfallsprevention i skolorna. Utvecklingsprojektet 2002–2004.) Stakes Aiheita 11/2005, finns som webbpublikation på adressen http://www.stakes.fi/verkkojulk/pdf/Aiheita_11_2005.pdf.

Förebyggande av olycksfall, <http://www.folkhalsan.fi/olycksfall>

Evinsalo, Kari. 2004. Näkökulmia turvallisuus-kasvatukseen. (Synpunkter på trygghetsfostran.) <http://www.kotitapaturma.fi/jepulis/ope05.htm>.

Kontaktuppgifter

Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården Stakes
PB 220, 00531 Helsingfors
Telefon: 09-396 71
E-post: fornamn.efternamn@stakes.fi

Välfärds- och hälsofrämjande
Gruppen Kommunala välfärdsstrategier
<http://www.stakes.fi/valfard>

Utvecklingschef Kerttu Perttilä
Specialplanerare Marja Kurenniemi
Projektsekreterare Laila Karppinen

Folkhälsoinstitutet
Enheten för prevention av hem- och fritidsolyckor
Enhetschef Anne Lounamaa
Mannerheimvägen 166
00300 Helsingfors
Telefon: 09-4744 8436
anne.lounamaa@ktl.fi

Detta idékort finns utlagt på webben: <http://www.stakes.fi/hyvinvointi/khs/ideakortit/forebyggandeavskololycksfall.pdf>

Bekanta dig också med de övriga idékortet:
<http://www.stakes.fi/hyvinvointi/ympe/deakortit.html>

Kortens efterbetällning laila.karppinen@stakes.fi

Foto Jorma Pankakoski

Trygg skola

Alla skolor borde engagera sig i att förbättra elevernas trygghet och säkerhet. De arbetsmetoder som tagits fram inom projektet Förebyggande av skololycksfall hjälper skolorna i deras eget arbete för att öka säkerheten. Den kunskap som samlats in inom projektet ger också stöd då man analyserar läget i den egna skolan.

En naturlig lösning vore att delegera ansvaret för olycksfallspreventionen i skolorna till elevvårdsgruppen. Det har också föreslagits att ansvaret kunde cirkulera mellan hela personalen, varvid olika gruppers synsätt och iakttagelser blir beaktade. Samtidigt skulle då alla aktörer engagera sig i trygghetsfrämjandet.

Systematisk bevakning och uppföljning av olycksfallssituationer bör ingå som ett

element i utvärderingen av skolorna. Detta förutsätter att skolan på ett eller annat sätt följer olycksfallssituationen. Den anmälningsblankett som togs fram inom projektet lämpar sig väl för detta. Eftersom det i sista hand är kommunen som svarar för elevernas säkerhet vore det nyttigt att centralisera bevakningen av alla olycksfall i skolorna. Uppgiften kunde skötas av skol- eller hälsovårdsväsendet. Olycksfallspreventionen i skolorna kunde införlivas som en del av kommunens säkerhetsarbete.

Ett bra sätt att synliggöra olycksfallens betydelse är att räkna ut de kostnader de orsakar. Detta förutsätter dock att man samlar in information också om alla följder av olyckorna, inte bara själva olycksfallssituationerna såsom hittills.

I samarbete med:

